

ime blišči po časnikih, kako človekoljubivi so, zato jim je pa proketo malo mar, ako so res vstregli s svojim humanitarnim švindelnom ubožcem. Ko ta humanitarna doba preide, znabiti pride ravno nasprotna nehumanitarna doba, v kateri bo tisti slovel, ki bode bolj zatiral uboge. V ti dobi se bode človek najbolje pokazal, kako kervoločna zverina je. Zdaj skriva svojo kervoločnost pod plaščem humanizma, ali strašen bo on, ko ga odverže! Oj, pojdite rakom žvižgat — ležnjivi humanisti! —

(Dalje prih.)

Poženčan.

Kakor je rad zapisoval stare narodne pesmi na pr. „Zakon“ št. 4 v Novic. 1847 („Oj zakon, zakon ti si svet, — Na teb' stoji vesvoljni svet i. t. d.“), tako tudi ljudske pravljice sploh št. 21: „Še ena povest od Petra Klepca“; l. 1848 št. 44: „Od Lukca Kljukca i. t. d.“. — Kranjci so dobri vojaki, hvalijo jih vojskovodje in cesarji. Kedar prihajajo k vojaški nabiri, naj nikar po živinsko ne divjajo in mirnih ljudi ne nadlegajo, ampak naj kako primerno ali pošteno zapojó, in v to jim naj služi „Fantovska“ št. 18 ali l. 1848 št. 23: „Dobrovoljska ob času vojaške nabere“. — Dekličem podučna je Poženčanova št. 27:

Kresnica.

Svitla kresničica
Zvéčer malela,
Léta po ulicah,
Vertih veséla; —

Pobič jo viditi
Teče jo vjeti,
V malo jo ječico
Déne medléti. —

Naj bi bla trápica
Skrita tičala,
Ne pa po ulicah
Hvale iskala!

L. 1848 št. 5 jo je zapel „Triglavu“ popraševaje, kaj neki gledam pogosto zaljubljeno, milo, zvesto; mar me mika solnčice, ali luna, ali danica? Vganite!

Kaj gledam, se vam ne zazdeva,
Zatorej naj sam vam povém:
Triglav je, on gora kraljeva,
Predrago veselje očém!

Na daljne in daljne mi kraje
On kaže častite glavé;
Za petje veselje mi daje,
Oživlja gorensko sercé.

Hoteli so tisto norsko leto nekteri za nemško pomorsko brodovje pobirati po Kranjskem; tedaj jo M. Ravnikar „Slovenca“ zavoljo

nemške barke" pové z ozirom na sloveče besede Virgilijeve: „Sic vos non vobis aedificatis naves, to je, tako vi barke delate, pa ne za se . . . Saj nimate slame v glavi! Ako mislite na morsko brodovje, ga delajte za se in za Avstrijo, kadar se bo vam zdelo in kadar bote zamogli. Tako bedasti niste, de bi vas mogli ptujci vašiga prida opominjevati. Vam nemškovavci dobiček v ptujim duhu obetajo; spomnite se besed nekdanjiga Laokoona: Timeo Danaos et dona ferentes — to se prosto poslovení: Kdor konja loví, mu merve molí“ i. t. d. — Tako je bil določno zoper to, da bi Slovenci pristopili k nemški zavezi, češ, zakaj bi se drugim vklanjal, kdor zamore sam svoj gospodar biti . . . Dokler mi bo mazinec mihal, bom ostal za slovenščino vnet . . . Ako nevarnost in kovarstvo za slovenščino kje zagledamo, ako vidimo pri ptujcih hudobno voljo, naše prihodnje pravice podkopavati, se očitno ustavimo po časopisih, po slovenskem in državnem zboru, po poslancih k ministrom in cesarju i. t. d.; vendar je svetoval v slovenskem napredovanji s ptujci kar se da krotko in zmerno ravnati. Tako na pr. v spisku: „Moje misli Slovincem v prevdarek“ l. 1849 št. 9 piše:

„Nikar Slovenci prenašli ne bodimo; počasi se varniši hodi in delj pride. Vzemimo si za razgled nesrečne naprave, ki so bile namenjene, slovenščino uničiti; te so bile tako zredjene, de bi bile počasi svoj namen dosegle, — šole, očitne službe, vse je moglo temu pomagati; zraven se je pa vse tako naskrivnim in počasi godilo, de so gospodje zraven še lahko lažnjivo govorili: v Avstrii se vse narodstva (Nationalitäten) spoštujejo. Ako gospodje nemškutarji niso v kaki reči eno leto zaželjeniga namena dosegli, so bili poterpežljivi, ker so si bili svoje reči, kar se je narveč dalo, svesti. Kar je te prestrastna zvičajnost učila, naj nas poštena previdnost uči. Bodimo s svojimi ptujimi brati poterpežljivi; lepa beseda lepo mesto najde, terda pa odskoči in jezo napravi. Škodovati zamore skorej vsak kaj, pomagati pa redko kdo. Ako pri takim ptujcu ali pri zmotenim domačim bratu le nekoliko poštene volje in prizadevanja vidimo, nikar tlečiga ogorčika ne gasimo ali z nogami ne taptajmo, ampak pomagajmo, de se v plemen oživi. Ljubezen je poterpežljiva; ž njo se več opravi kot s pikanjem. Ako kaj napačniga nad Nemci ali zmotenimi Slovenci vidimo, zatismimo včasí oči, storimo se gluhe. Pogoste pritožbe iskrenim domorodcam serce poderajo, sovražnikom pa serčnost delajo. Tudi ni svetovati, de bi kdo to, kar ga pri sercu teží, berž očitno pred svetam razkladal; od tega naj se le z nekterimi posebnimi prijatli pomeni“ i. t. d. —

Bolj naravnost jih drobí nemškutarjem in lahomom in vsem, ki bi Slovenca radi v žlici vode vtopili, št. 31 — 34 v sestavku: „Nasprotnikom slovenstva, pa tudi njegovim prijatlam“. Kar se tebi dobro ne zdi, tudi drugemu ne stori. Spominja jih breje lisice in ježa,

kako malopridno sta postrežnemu psu povračevala gostoljubje v njegovem blevu. Po Vodniku pripoveduje od Vindone in Vindonise, od Venetov in Venedek, od Tersta in Gradca, Istre in Karnije, da so ti kraji od nekdaj slovenski, in kako bi se zediniti dali — od Plača do Beneškega, od koroških Nemcev pa do Kolpe — v Ilirijo ali novo Slovenijo z Ljubljano središčem — Avstriji na korist in Slovencem v prid . . Svet na prošnji stoji . . A so gore vmes! — Pa je tudi cesta, in pa še velika! — Nektero pové i domačinom, kateri se terdovratno starih šeg deržé, vse domače grajajo in se kot sraka med šoge — štulijo med ptujce. Herder pravi: „Kdor sladkega glasa maternega jezika ne spoštuje, ne zasluži imena človek“. Kar imajo časov spreméne hvale vrednega ali nedolžnega, to se sme posnemati . . „Voz spremen gre neprenehama naprej . . Pri tem vozu imate vera in deželjska oblast vinte, zavornice, cokle, vervi, poveze, ratlje, kole za odnašati, pomočnike ga vižati, de bi kam napak ne zašel, ali se ne zvernil. Če se nesreča primeri, de se zverne, gre tudi zvernjen naprej; le tiste, ki so na njem, potolčene in omamljene naprej vleče, ali pa gredo rakam žvižgat. Ustaviti ga je le tisti v stanu, ki je nad nami. Tistimu človeku pa, ki bi se sicer vperal ga ustaviti, bi bilo reči, kar je Apolin rekel svojimu sinu Faetonu, ko ga je ta prosil, de naj mu nebeški voz vižati izroči:

Magna petis, Phaëton; et quae nec viribus istis
Munera convenient. —

Ovid. Met. II, 54.

Kakor že pred nekaj leti — razodeva zastran novih mesičnih imen l. 1848 št. 42 pa 50 po rajtingi kmetiški in gospôski svoje misli; v št. 13 l. 1849 pa omenja, naj se piše: „Prosenc — ne prosinc“ (po zgledu doljnih Ilirov, kateri ne ločijo lipe od lepe) od proso (ktero je bilo nekdaj poglavitno žito za vsakdanji kruh, dokler še ajde ni bilo), prosen kruh, katerega so nekdaj Slovenci namest pšeničnega popertnika od 25. decembra do osmine sv. treh kraljev na mizo stavili; št. 17 razlaguje stare slovenske pregovore: „Tuta, se derži kot tuta, to je prava tuta, tutke ali nežice; Markoljbes, to je kakor Markoljbove galge ali vešala, sedaj previsoke sedaj prenizke, nikoli prav i. t. d.; v št. 35: „Od slovenskih napisov na pismih“ svetuje, naj se kerstna imena in primki stavijo vedno v imenovavniku, kar je res posnemanja vredno. Tu se podrazumejo besede: „Naj prejme to pismo“ — ki se že ali zapišejo, okrajšajo ali pa popolnoma opustijo. V dajavniku se imena ne glasijo lepo, so ptujcem in časih celó Slovencem nerazumevne; v družih jezikih na pr. v laškem, francoskem, nemškem se tretji sklon zaznamenja le po predstavljenem členu, ime samo ostane nespremenjeno; pisati Blažu Šme-tu, Pucelj-nu, Kalister-u, Gogalja-u i. t. d. je nenavadno in neznansko, kakor bi v latinskem stalo Cicero-ni, Faber-o, ali v nemškem dem Herr-n.

— Kako je na Gori poleg Sodražice popeval Gorniški v duhu pevca Gorjuškega — Vodnika, kaže naj št. 17 natisnjena pesmica:

Na Janeški gôri.

Drobna mi ptičica
Gorska žgolela,
Samcu samičica
Táko zapela:

„Jez bom prepevala,
Strune prebiraj,
Kratek čas delala
Bova si zmiraj.

Rekel sim ptičici:
„Bodi po tvoje!“
Per nji žgoličici
Sreča mi poje.

Pevca Gorjuškiga
Nekdaj unela,
Tebe Gorniškiga
Bodem ogrela.

Luni se vganejo
Plahe tamote,
V petji postanejo
Mične samote.

Hoje naj stokajo,
Burja robani,
Gojzdi naj pokajo
V hruma veršanjí.

Krotke poslušajo
Pesem zverine,
V petji se skušajo
Zlegat' sterminé.

Naj dolj od Reškiga
Jug se zaganja,
S stropa nebeškiga
Goro priklanja.

Petje razgrinjal se
V zvezdja prostore,
Goro v raj zminjal si
Pevčik ubore!

Naj se vojskujejo
Vetri, oblaki —
Srečo dobljujejo
Tihi sromaki“.

Blagre mi dajejo
Černí vranovi,
S ptujga se shajajo
H skaljim' domovi.

Dost je težavniga
Pač zdej na svéti; —
Naj bolj' za samiga,
Zraven pa péti.

Naravoznanstvo v ljudski šoli.

III. V p o j n o s t.

Ako zmešamo rudeče vino ali rudečo tinto z nekoliko žlic sežganega kostnega pepela, dobimo potem pri precejniji tekočino, ktera je kakor voda čista. Pepel je povžil in tako rekoč vsrkal barvilo. — Ako tresemo posodo napolnjeno s gnjilo vodo, — ktera je napojena s smerdljivimi zrakovi, — med ktero smo natresli nekoliko izžganega drevnega

— Kako je na Gori poleg Sodražice popeval Gorniški v duhu pevca Gorjuškega — Vodnika, kaže naj št. 17 natisnjena pesmica:

Na Janeški gôri.

Drobna mi ptičica
Gorska žgolela,
Samcu samičica
Táko zapela:

„Jez bom prepevala,
Strune prebiraj,
Kratek čas delala
Bova si zmiraj.

Pevca Gorjuškiga
Nekdaj unela,
Tebe Gorniškiga
Bodem ogrela.

Hoje naj stokajo,
Burja robani,
Gojzdi naj pokajo
V hruma veršanjí.

Naj dolj od Reškiga
Jug se zaganja,
S stropa nebeškiga
Goro priklanja.

Naj se vojskujejo
Vetri, oblaki —
Srečo dobljujejo
Tihi sromaki“.

Rekel sim ptičici:
„Bodi po tvoje!“
Per nji žgoličici
Sreča mi poje.

Luni se vganejo
Plahe tamote,
V petji postanejo
Mične samote.

Krotke poslušajo
Pesem zverine,
V petji se skušajo
Zlegat' sterminé.

Petje razgrinjaj se
V zvezdja prostore,
Goro v raj zminjaj si
Pevčik ubore!

Blagre mi dajejo
Černí vranovi,
S ptujga se shajajo
H skaljim' domovi.

Dost je težavniga
Pač zdej na svéti; —
Naj bolj' za samiga,
Zraven pa péti.

Naravoznanstvo v ljudski šoli.

III. V p o j n o s t.

Ako zmešamo rudeče vino ali rudečo tinto z nekoliko žlic sežganega kostnega pepela, dobimo potem pri precejnanji tekočino, ktera je kakor voda čista. Pepel je povžil in tako rekoč vsrkal barvilo. — Ako tresemo posodo napolnjeno s gnjilo vodo, — ktera je napojena s smerdljivimi zrakovi, — med ktero smo natresli nekoliko izžganega drevnega

oglja, toraj povzame to oglje vse smerdljive gaze popolnoma, in voda se zamore na ta način zopet pitna narediti. — Ako postavimo zmleto oglje v mokrotne prostore, toraj zginejo vsi sopari, ker jih je oglje povžilo. Oglje je namreč zelo luknjičavo telo, v enem samem kosu velikem kakor laški oreh je na stotine prostorčkov, kateri bi, ako bi jih mogli položiti enega k drugemu pokrili več tisočkrat toliki prostor, kakor ga zavzema ali pokriva košček oglja. Ta obširna plan razvija pa jako močno sprijemnost, ta pa premaga razširjanje gazov, ter jih kot barvilo na-se privleče in priveže. Način tacega delovanja zovemo vpojnost.

V največej meri vpijajo kapljine plinove, vendar se gledé tega ne ravnaajo vsi plinovi enako. Da ne vlada le med terdnimi telesi medsebojna privlačnost, ampak tudi med plini, t. j. med zraku podobnimi telesi, dokazati se da iz več prikazni. N. pr. ako se vlije vode v stekleno posodo, izrine se zares zrak iz nje. Ali če se postavi ta steklena posoda na toplo peč, vidi se kmalo vse njeno notranje dno pokrito z drobnimi zračnimi mehurčiči, kakor z biseri. Ti mehurčiči pridejo od zraka, ki ga je privlačnost steklene stene prideržala v posodi, in ki se zdaj pokaže, ker ga je toplota raztegnila.

Zakaj pridevljejo o tovarnah za sladkor moke iz zdrobljenega oglja med sivo pobarvani sladkorni sok? — Zakaj prevlečejo železne reči z ogeljnim prahom? — Zakaj primešajo med mokrotno in zaduhlo žito prahu od oglja? —

Ako veržemo košček soli ali sladkorja v kupico vode, tedaj zgine sol ali sladkor čez malo časa v vodi, in mi pravimo, da je voda slana ali sladka, ker se je sol ali sladkor v njej raztopil. V tem slučaju se sol ni le zmočila, ampak zveza ali skladba njenih delkov je popolnoma razderta in uničena; kapljica vode prišla se je vsacega delka soli. Sprijemnost je tukaj med tekočim in trdnim telesom tako velika, da je zveznost zadnjo premagala. Tako se godi pri vsakem razkrojevanju ali ločitvi. Tekočino pa, ktera kako telo na ta način razkroji, imenujemo ločilo ali topilo.

Voda pa raztopi razun soli in sladkorja še veliko drugih snovi, n. pr. gumo ali drevesni klej. Smolnatih snovi pa ne raztopi voda, ampak vinski cvet ali špirit. Mizarji narejajo gladčino ali lesk iz šelaka (neke smole), kterege prej v špiritu raztopé. Ako se snovi raztope, potem postanejo one našemu okusu občutljive, t. j. z okusom jih spoznamo. Vendar vse snovi niso razpušljive. Kremenca, žvepla, oglja ne moremo pokusiti, t. j. njih znotranjost ostane našim čutnicam zaperta.

Tekočina pa raztopi snov, ktera se jej prilaga, vedno le do neke posebne mere ali množine. Kadar je njej vlastna mera raztopljenca, potem je več ne raztopi, ako jej od imenovane snovi še toliko pridevljemo. Kadar je tekočina od snovi do svoje zadnje mere od te vse vzela, rečemo, da je ona z njo nasitena.

Gorka tekočina pa skoraj vselej večo množino trdnih teles raztopi kakor pa merzla. V vroči vodi se več solitarja raztopi, kakor v merzli. Zato pa tudi razločujemo merzlo-napojene ali nasitene in vroče-napojene razveze ali razvezovanja. (Sol se ravno tako lahko in o toliki množini v merzli, kakor tudi v topli vodi raztopi.)

Ako vlijemo čisti cvet (alkohol) v vodo, ter obe tekočini dobro mešamo, toraj se razdelé njih obstojni delki v tej meri, da dobimo potem iz obeh snovi enakošno zmes, dasiravno je čisti cvet lažje od vode, in bi imel tedaj na verhu vode plavati. Vzrok tej prikazni nam je iskati zopet v sprijemnosti. Ta sila premaga tukaj težo, ter pridene lažje in težje atome ali pervinske drobce skupaj. Tako vezanje raznih tekočin pa imenujemo zmes. Zmes je n. pr. tudi zveza ozračja ali pa krožnega zraka z vodenimi soparji.

Naloge. 1. Kaj umemo pod sprijemnostjo? — 2. Kako se sprijemnost razloči od zveznosti? — 3. Kaj si je misliti pod povžitjem ali navze-manjem? — 4. Kaj je to, razkrojevanje snovi? — 5. Kaj je razumeti pod topilom? — 6. Imenujte nekatere snovi, ktere voda raztopi! — 7. Ktere snovi raztope se v špiritu? — 8. Zakaj ne moremo pokusiti žvepla, oglja, kremenca i. t. d.? — 9. Kdaj pravimo od tekočine, da je napojena? — 10. Ktere načine razkrojevanja razločujemo? — 11. Kaj se zgodi s soljo, ako jo rastapljamo v topli ali merzli vodi? — 12. Kaj pa se zgodi s solitarjem? — 13. Kaj zovemo zmes? —

Razun navedenih nalog zamorejo se prej navedene prikazni v vprašanja spremeniti. (Dalej prih.)

Jeternik (*Anemone hepatica*, blaues Leberblümchen).

(Učilni poskus za višji razred národne šole.)

Tone Brezovnik.

Cvetico, katero hočemo danes bolj na tanko pregledovati, ste vže gotovo videli, da si jej morebiti imena ne znate povedati. — Učitelj pokaže „jeternik“ *) rekoč: Glejte jo! cvetico, to je jeternik. Vsi skupaj! To je jeternik. Učitelj. Ta cvetica se zato imenuje tako, ker se v zdravilo pri jeternih boleznih rabi. — O čem smo sedaj govorili?

1. O imenu (napise se!) Povej mi, kar smo o imenu te cvetice slišali! Ta rastlina se imenuje jeternik zato, ker se v zdravilo pri jeternih boleznih rabi. Vsi skupaj

Učit. Jeternik raste po senčnatih gozdih in pod germovjem **) in cvete, kakor vidite, oprav sedaj, t. j. navadno vže v marcu in aprilu, še

*) Učitelj mora skrbeti, da ima vsak učenec (ali barem dva in dva) rastlino, o kateri se podučeva v roki, kajti ko bi samo učitelj (na katedru!) cvetico imel, ter jo razpravljaj, bi bilo to premalo. Pis.

**) Glej „Rastlinstvo“. Spisal A. Pokornij, poslav. J. Tušek. Pis.